

העתונאי האיירופי הראשון בספרותנו (כעורך „הצפירה“). זכה לכתר נשיאות בהסתדרות הציונית העולמית ונחל כבוד-מלכים. **סמבטיון** * מושה 1913 — גדול הסופרים הצעירים בארצישראל ואחד המלומדים הגדולים בעולם, יצר שיטה חדשה בעולם-הרוח ושמה „סמבטיונות“ [Sambatyonism] הכוללת: „פילוסופיה סמבטיונית“, „דת סמבטיונית“, „ספרות סמבטיונית“; אבי ה„שמן העברי“ הראשון והדיקדוק הראשון של השם העברי; אמן הסיגנון העברי והפילוסופי; יוצר „עברית סמבטיונית“ ואסכולה חדשה בספרות ישראל. אשל רברב שענפיו נוטים לארבע רוחות העולם: מספר, פייטן, איש-מדע, פילוסוף, בלשן, מבקר, מסאי, פובליציסט, עתונאי, עורך, מחנך-סופרים, מהפכן, מרדן, לוחם נגד כל העולם, חדשן, מארגן, תעמולן, פולמוסן וכי' — נולד אור ליו" תמוז, תרע"ג — 10 לאוגוסט 1913 — בכפר דוגדושאנו (ביסאראביה), לאביו השׁו"ב והעסקן החרדי רבי אהרון ליבסטיאג — צאצא שלשלת-היחסין של אדמור חיים קרוסניצר (ענף-עץ-אבות של בעל-שם-טוב), ולאמו אסתר-לאה סופר — חוטר מגזע רבי אברהם-אבלי בעל „מגן אברהם“ על „שולחן ערוך“ חלק „אורח-חיים“. — עוד בשחרותו גילה הינוקא משה כשרונות-„עילוי“ ופתח בגיל 6 לכתוב „יומן“, ובהיותו בן 8 שנים כבר ידע בעל-פה גמרא ברכות. הורתו מתה עליו והוא גולה למקום תורה לישיבת קישינב (בהנהלת י"ל צירלסון, אב"ד דקשינב וראש-הרבנים בביסאראביה). שחה ביס-התלמוד והציץ מאחורי הפרגוד בכתבי ביאליק; למד-מעצמו לימודי-חול ועמד בבחינות-הגמר של ממשלת רומאניה וקיבל תעודת-בגרות. נחה עליו רוח השירה ובגיל בר-מצווה נתפרסם שירו הראשון ב„העולם“ הלונדוני. פתח לכתוב גם סיפורים וערך ירחון סודי „סמבטיון“ בתוככי הישיבה ונחיה ל„רבי למשכילים“. ב„עוץ“ כבד זה הוחרם בגיל 15 שנה בחרם פומבי על-ידי שלטונות המתיבתא האגודאית עם רב צירלסון בראשם וגורש מקישינב בפקודת המשטרה הרומאנית — לפי הוראות

* הערך „סמבטיון“ כתוב בידי ד"ר רפאל אלקלעי.

צירלסון. וזה טופס החרם: „בגזירת עירין ובמימר קדישין, על דעת המקום ועל דעת הקהל, בישיבה שלמעלה ובישיבה שלמטה, אנו מנדים ומחרימים ומשמתיים ומקללים את הבחור משה סמבטיון לנגד ספר תורה ותר״ג מצוות האמורות בו, בחרם שהחרים יהושע את יריחו ובקללה נמרצת שקלל אלישע את הנערים ובכל התוכחות הכתובות בתורה הק'. ארור הוא ביום, ארור הוא בלילה, ארור בשבכו וארור בקומו, ארור בצאתו וארור בבואו. לא יסלח לו ה' לנצח וחרה אפו ועברתו באיש הזה ובאו עליו כל הקללות והלסטות המפורשות בתורה. ד' ימח את שמו מתחת השמים ויפלוהו לרעה מכל שבטי ישראל בכל הארורים הכתובים בתורה. ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום. אנו מזהירים את בני הישיבה שלא יבואו אתו בשום מגע ומשא לא בעל פה ולא בכתב, לא יגמלוהו טובה ולא יעמדו בדלת אמותיו ולא יעיינו בספריו שחבר או בעתון שערך“. — החרם היה נקודת-המהפכה בחייו ומשה הנוף והשמוני נדד לאונגריה והשתקע בבודאפטס ויוצק מים על ידי יונתן שטייף, אב"ד דקהילת האורטודוק-סים שבעיר הבירה, עד שהוכתר בכתר תורה וקיבל סמיכות להוראה: „יורה יורה, ידין ידין“. נשא בחנוכה את משאו הנשגב הנביאי „משא-מכבי“ („חיי-סמבטיון“, 173) בבית הכנסת המרכזי, ויצאו לו מוניטין כנואם בחסד עליון. היום האונגארי „אוי-קעלעט“ כתב בין השאר: „אברך רומאני נאם בדינאמיט מילולי העלול לפוצץ סלעים. הנואם דמה להר-געש היורק להבות אש מאין הפוגות. משא נביאים כזה לא שמעה יהדות בודאפטס מיום היווסדה. עיני הדברן הצעיר סמבטיוניוס, נוצצו בניאומו והתיוו גיציראש וזיקי חרוץ-אף כעיני נביאי הזעם ירמיהו ויחזקאל... על כתפות הצעירות נשא שבעים דור. קיראון זעמומי וזעפופי, גרדומי והרגעשי, כלפי משעבדי עם-ישראל וכובשי ארצו, לא נשמע אלא מפי בר-כוכבא במינאמו אל צבאותיו... יהדות בודאפטס ששמעה את הרצל ונורדאו וז'אבוטינסקי, הוקסמה ממשא נואם צעיר אלמוני שלפידים התמלטו מפיו...“ — בלומרו בישיבה אדוקה, היה לן בחשאי-חשאיין גם בבית-מדרש לרבנים שבבודאפטס בהדרכת רב"ד יודה אריה לודוויג בלוי, ראש הרבנים הריפורמיים ועורך

הצופה לחכמת ישראל בארץ־הגור, והלה הדריך את הצורבא־מדרבנן שידע כבר על־פני ש"ס בבלי וירושלמי ופוסקים וכותב חידושי־תורה בהלכה ובאגדה (ב"הצופה הנ"ל; בית ועד לחכמים; יגדיל תורה, ובשאר הביטאונים הרבניים) — בפילוסופיה דתית מימיה־הביניים ובשאר מדעי־היהדות — והוכתר בכתר־חכמה: ד"ר למדעי היהדות. נכנס לאוניברסיטת בודאפט וקנה מדעי־רוח כלליים ויצא מוכתר בתור ד"ר לפילוסופיה, על סמך הדיסרטאציה שלו: "עקרונים פילוסופיים בתלמוד". נושא שלושה כתרים בגיל 18—19 שנה; פרש האברך לפתע מחיי תורה וקדושה וייסד להקת שחקנים־נודדים והוא כ"בימאי" — גייס עליז" שמם — והתחיל נודד אתם בערי אירופה וחי כנודד והולל ואיש־"בוהימה" טיפוסי. כתב בעת ובעונה אחת נגד ובעד ביאליק, נגד ובעד הציונות ופלגיה, נגד ובעד דת ופילוסופיה וכו' וכו' בחניכות ושמת שונים: "סמבטיון", "רביניוס דוקטוריוס סמבטיוניוס", "סמבטיוניוס", "ר' איפכא־מסתברא", "מ"ס התקופה", "ד"ר פומבדיתא", וכיוצא בהם: איש־ת־הפוכות. נפגש עם מדינאים (מאסאריק; בריאן) וגדולי הסופרים והמלומדים (איינשטיין; טאגורי). בפאריז התודע אל סופר בן מדינתו, פאנאיט איסטראטי, והלה הציגו בפני רומן רולאן. איסטראטי הראה את ספרו של סמבטיון "חיים במלקחיים" (הוא "חיי־סמבטיון" — אפוס־יהודי־אירופי) בתרגום צרפתי לרולאן, והוא פירסמו בהוצאת "קוסמוס" בפאריז בשם *La vie entre des pinces* בצירוף פתיחה מאת רולאן, הכותב בין השאר: "חיי־עולם עתידים להאפוס האכזרי שיהא לספר קלאסי ויתורגם לכל השפות התרבותיות... כי הוא מקפל תחתיו בדרך סיפורית את עידית העליליה והמחשבה הישראלית — ובמידה מסוימת אף העולמית — שבכל התקופות... אני רואה בו פיאוסטי ישראלי שנכתב בידי סופר עברי צעיר שעלה אל ה"פרנס" והוריד משם לוחות־ספרות למען אנשי־המחר". אף העתונות הצרפתית גמרה את ההלל על ה"אפוס" וכתבה "שיצירה איובית זו עולה על כל הספרות האבטוביוגרפית שבעולם, לרבות "די פרופונדיס" לאוסקר ווילד". הספר היקנה לסמבטיון פירסום

עולמי והוזמן להשתתף ב"טאן" הצרפתי ופירסם שם מחזור־פיוטים הגיינים: "תפילות סמבטיוניוס", שעשו רושם כביר בעולם־הספרות. — 1930 הירצה סמבטיון באוניברסיטת פראג על הנושא: "ספינוזה גנב־ספרותי". הראה בידים־מוכחות שלוש־שדרת־שיטתו גנב ספינוזה מקודמיו, ומשלו אין לו כמעט ולא כלום. במעמד זה בנוכחות פרופיסורים ומלומדים נוצריים סינגר ס. על רבני־אמשרדם שהחרימו את ספינוזה. המשא הקים שאון רב בעולם־הפילוסופיה. בוויכוח הגדול השתתפו פרופ' יאספרס, רוסל ואחרים. באוניברסיטת היידלברג הירצה על "דת סמבטיונית" ועל "פילוסופיה סמבטיונית". בברלין התראה עם סופרי ישראל: סוקולוב, אש, ברגלסון, הירשביין, ניגר ואחרים, והירצה בפניהם על הקמת פאן־קלוב יהודי עולמי "שתעודתו לארגן את כל הסופרים והעתונאים היהודיים — ללא הבדל מעמד, מפלגה וכיוון — למשפחה עולמית אחת על בסיס שתי חירויות: חירות יצירה וחופש ממחסור. סיסמתו: סופרים ועתונאים ישראלים מכל הארצות התאחדו בפאן־קלוב יהודי עולמי". — בד בבד עם פעלתנותו הספרותית עסק גם במדינאות ציונית ועשה נפשות לציון בין חוגי המתבוללים והאדוקים במערב ומזרח אירופה. אירגן "בינלאומן־אויב־אשכנז" [גערמאנופוביה־אינטערנן] — שייעודו לעקור את רוח החיה הטבטונית הרומשת בתרבות וספרות אשכנז. — פירסם סידרת מאמרות וסיפורים בעתוני הגולה: "העולם", "דגלנו", "אונזער צייט", "איוראעליט" ואחרים. באותו זמן יצא ספרו העברי הראשון "ישראל סבא" שהקים רעש ופולמוס במחנה האגודאים והמזרחים. — ערך ירחון עברי למדעי־היהדות "הישיבה" ושבעון אידי "טראנסילוואנישע פרעסע". — 1932 חזר ממסעו באירופה למכורתו הארצית (ביסאראביה) ועמד בראש ההגנה החשאית. — ברית סמבטיונים" — נגד פרעות הקוזיסטים ברומאניה. נאסר על־ידי גדודי "מישמר הברזל" הרומאני, הושם בכלא בקלויזנבורג (טראנסילוואניה) וחיכה למשפטו. התחפש "כמשוגע" עם כל התגין ובאחד הלילות נמלט מחצר־המטרה. חזר לכפר מולדתו דונדושני כאיש־אשכולות, התאהב אהבת־ביכורים בעלמה יפהפיה והתעלס

באהבים. — ערב יום-כיפור תרצ"ד — 1934 — עלה ארצה באניה צרפתית בתלבושת "אדמירל ים" בריטי וירד בנמל חיפה. היילי הוד מלכותו הצדיעו לפניו בעוברו אצלם. עלה ירושלימה ניגש אצל הכותל המערבי והשתטח על הרחבה ונשק אבניה כששפתיו לוחשות "שהחיינר". השתקע בתל-אביב ועבד ביום כפועל שחור בבניין ובמימכר עתונים ברחובות ובלילה ישב על האבניים וצר צורות ספרותיות והכין לדפוס את מפעל חייו: האנציקלופדיה בת 10 כרכים "שמון עברי". איקלע לבית בן ארצו, הפייטן יעקב פייכמן, והלה הציגו בפני ביאליק והישיבה אצלו את כתב-היד של ה"שמון". מקץ ירח ימים קיבל מביאליק אגרת-הסכמה נמלצת על ה"שמון" ובה נאמר בין השאר: "ילקוטך "שמון עברי" ישמש כספר היוחסין לעם ישראל במולדתו... ה"שמון" מאורע ספרותי כביר... הנך גואל שמות ישראל... יהודה קריש יצר את הדקדוק העברי הראשון, אליעזר בן יהודה יצר את המלון העברי הראשון ואחה יצרת את השמון העברי הראשון והדקדוק הראשון של השם העברי. אתה חלוץ מדע עברי מקורי". בפרוס פסח-תרצ"ד ביקר ס. אצל הרב הראשי לארץ ישראל, קוק, והשתעשע עמו בהלכה ובאגדה, בפילוסופיה ובקבלה, ואחר עיין קוק ב"שמון עברי" ובשאר כתבי ס. וכתב אל נגיד המכללה הירושלמית "ל מאגנוס מכתב-המלצה: "לפנינו כתב-בראשית... אילו קבלה האוניברסיטה העברית את האברך העילוי ר' משה סמבטיון בעל "שמון עברי" והאנציקלופדיקה תלמודיקה" לתוך כתליה כמראה, היה המדע העברי מתעשר עושר רב. הלה צנא דמלא ספרי, סיני ועוקר הרים שנהירין לו שבילי תנ"ך וש"ס וספרות ימי הביניים כשבילי דירושלם.. חבל שהכחות הדתיים והמדעיים לא משתמשים באילן רך זה שנועד לגדולות ולנצורות". — 1937 התיידד ס. עם שאול טשרניחובסקי, והלה הרכיב "ועד שמון עברי" בהרכב: טשרניחובסקי כנשיא אגודת הסופרים העברים ויהודה קרני, ושלושת חברי עיריית תל-אביב. הוועד פירסם כרוז 1938 (שחובר על-ידי טשרניחובסקי) "לכל קהילות ישראל" שבו אמור בין השאר: "במשך שמונים דורות היו שמות ישראל מפוזרים ומוזנחים עד שקם הסופר הצעיר ד"ר

משה סמבטיון ועשה להם אזניים ואגרם והתקינם למסכת רבתי אחת בת עשרה כרכים — "שמון עברי". אצל עם אחר ממנה ממשלתו למפעל כזה חבר-מלומדים ועל-ידים חבל-מסייעים ומספקת להם את כל צרכיהם. אבל אצלנו הועמס מפעל ענקים על שכמו של יחיד, הממית עצמו באוהל תורת השם העברי זה עשר שנים". כרוז היסטורי זה נתפרסם בכל עתוני הארץ וחול' ושודר גם בראדיו-ירושלים. 1939 הופיע ה"שמון" בסיוע עיריית תל-אביב ואגודת הסופרים. כל העתונים הקבילו את פניו בסבר יפה, והוזמן גם למוסדות-מדע בחול' (בריטיש מוזיאום, הספריה הממשלתית בפאריז, ספריית הקונגרס בוואשינגטון, קהילת ווארשה, ואחרים). בחודש הופעתו נערכה לכבודו מסיבת סופרים חגיגית בהשתתפות: טשרניחובסקי, פייכמן, כהנא, גרינבלאט, היללס, אלקלעי ואחרים. הכול גמרו את ה"הלל" הגדול על המיפעל הלאומי-מדעי וציינוהו כ"מיפעל התקופה". כן הופיע סיפורו הידוע "יד לקדוש". באותה שנה הוזמן ס. למערכת היומון הלאומי "המשקיף" כעורך המדור הספרותי שבעתון. במשך כשנה וחצי פירסם מעל דפי "המשקיף" כמאה וחמישים מאמרים ומסות ורשימות ביקורת על נושאים ואישים ספרותיים, בלשניים ותרבותיים. כל מאמר סמבטיוני עורר פולמוסאות ביתר העתונים. בתקופה זו נתגלה ס. כמבקר-ספרות אסטיקן העשוי ללא-חת ודיבר משפטים עם הסריסים הספרותיים המזהים תסרוקת פרועה עם כשרון פוטי והגראפומאנים העקרים שבאגודת הסופרים ו"גוזם" ללא רחם, "כבקרת רועה עדרו"... — פירסומו העולמי, כשרונו הגאוני וידיעותיו האנציקלופדיות מזה ופולמוסותו והקיצוניות העוקצנית כעקרב מזה, הביאו לידי "קרע" גלוי בינו לבין אגודת הסופרים שבבוקר לא-אבות אחד נידוהו בחרם גלוי בכל עתוני הארץ וחול', ושפכו על ראשו קיתונות-רותחין וגזרו אילם-שתיקה על כל ספריו וקיפחו את פרנסתו וירדו לחיו ושפכו את דמיו בקריית הסופרים.. ("חיי-סמבטיון", הקינה המחרידה: "ארץ אל-תכסי דמי"). ולא נתקררה חמתם עד שגם אנשי "וועד-הלשון" הירושלמי הוזמנו אף הם למקהלת הסוקלים ויידו בסמבטיון, אבני-

תוהו" — וכל הארץ לו כגדרום... — ס. כאיש-מלחמה ותיק השש-
אלי-קרב השיב מלחמה שערה והיכם שבע על חטאתם — ומאו נעשה
איש ריב ואיש מדון להכזל. ידו בהכזל ויד כול בו. ברם, אותו עזבו
ואת תורתו שמרו. במילוני ועד-הלשון נכנסו מאות מונחים שנתחדשו
בבית מדרשו של סמבטיון, אך שמו לא הוזכר שם. כן גונבים מן
ה"שמון" ומשאר ספריו ומשתמשים באידיאותיו, אך את שמו אינם
מזכירים. "סמבטיון יוק" (בסדום ארץ-ישראל נמצא רק צדיק אחד
שרב את ריבו של ס. והוא טשרניחובסקי). כשמופיע בעולם הגאון
הצעיר תכירהו על-פי הסימן המובהק מאז ומעולם: כל זאטוטי-הנפש
וצרייה-מוח עושים יד אחת כנגדו. — 1940 פירסם את
ספרו המרדני "מינשר הנוער היהודאי אל האומה הבריטית", שבו
הוא קורא למרד עברי מזויין נגד השלטון הבריטי בפלשתינא-א".
הצנזורה הספיקה להחרים רק חלק קטן מטופסי ה"מינשר", ומחברו
נאסר לשבוע ימים בכלא-יפו. הדי שערויה זו הגיעו עדי המורשון
הבריטי וצרצ'יל שאל את שר המושבות אורימסביי גור: "למה
הירשתה המינהלה הפלשתינאית להוציא כתב-פלסתר כה מסית כלפי
ממשלת המנדאט?" — ה"מינשר" היה ספר-הברית של כל אירגוני-
המחתרת בציון. סיסמאותיו ולשונו הדינאמית הועתקו בכל כרוזותיהם
ו"ספרות הכותל" שלהם. — נאם בעצרת-עם בירושלים נגד "הספר
הלבן" ויצא החוצה בראש הפגנה ונפצע בראשו על-ידי מגלב קצין
בריטי. באותו זמן הופיע מחקרו המקורי "לשון-נופל-על-לשון".
1943 יצא ספרו המהפכני "עברית סמבטיונית", שעורר סערה בחוגי
הבלשנים ונערך עליו משפט פומבי. לעגו לשיטתו, וכהיום הכול
זולכים בעקבותיו. — באותה שנה הוענק לו פרס עירית תל-אביב
בעד ספרו "שמון עברי" — ויצא לכבודו "ספר-סמבטיון" (בעריכת
הסופר המנוח יעקב רבינוביץ וד"ר רפאל אלקלעי, ובהשתתפות:
קלוזנר, טורטשינר, פיכמאן, שופמאן, שניאור, קלאצקין, ואחרים). —
1946 יצאה בעברית יצירתו הקלאסית "חיי-סמבטיון" [אפוס-יהודי-אירוי-
פוח] הנ"ל. העתונים הארצי-ישראליים שנשבעו אמונים לברית השתיקה
על ס. לא ציינוהו אפילו בביבליוגראפיה. אך לעומתם כתבו על ה"אפוס"

כל עתוני הגולה — לרבות גם "פרייהייט" שבניו-יורק שמעל דפיו
פירסם שלום אש מסת-ביקורת גלהבה וכינה את סמבטיון "אוסקר
וויילד עברי" (בעקבות איסטרואטי) וכותב בין השאר: "הטראגדיה
של חיי משה סמבטיון אינה פסית, אלא רוחנית. הלה לא
"התאקלם" לא בספרות הצרפתית — שספרו הנדון הופיע בשעתו
במהדורה צרפתית בפאריז בהמלצת איסטרואטי ועם הקדמה מאת
רולאן — ואף לא בספרות העברית המודרנית שהוא העשיר אותה
בשורה של ספרים מקוריים ובתוכם — האנציקלופדיה המפורסמת
בעולם המדע "שמון עברי"... פרקים שלמים של ה"אפוס" עוסקים
בהלכות ספרות ואומנות. אבל מבין השיטין של שיחותיו עם טאגורי
ואיינשטיין אתה למד שהוא הוא שראה את הנולד וניבא את בוא
הסופה הנאצית עוד ב"1930. רוב פרקי הספר קודש לעולם-הרוח
שמחברנו מכהן בהיכלה זה עידן-ועידנים. האמן בחסד עליון מתאר
את ראינותיו הסוערים עם גדולי הסופרים והמדענים באירופה —
תיאורים פלאסטיים. אתה קורא בספר פרק אחרי פרק והנך נדהם
ומופתע מאידיאותיו הנועזות... בין הפרקים המסעירים את נפש
קוראם יימנה גם שיר-השירים של השתפכות-הנפש "קיראון" שמו.
בפרק גדול זה (המכיל כ־30 עמודים צפופים) הפותח ב"אפתח בכינור
חידתי" יש קטעים ו"בתים" העולים על ניטשה ואוסקר וויילד. את
שלושים שנות חייו יצק בשלושים שורות ראשונות. שנה בשורה,
שנה בשורה. ב"קיראון" זה חש הקורא את מלת השגב המבקשת
לה צורת-ביטוי ומוצאת כאן את אופן התגלמותה... זכורני כשפגשתי
את ד"ר סמבטיון בברלין, סח לי אלכסנדר מושקובסקי שאיינשטיין
אמר לו שכתבי סמבטיון משפיעים עליו איזה השפעה עליונה. השראה
קוסמית. סמבטיון כשמו כן הוא — טמל הסמבטיון הנצחי הנקלע בין
שני עולמות. מצד אחד מנצח הוא את ספינוזה ומדבר משפטים עם
קלוזנר על "ישו" שלו, ומצד אחר מטיף הוא ל"דת סמבטיונית"
וחולם על עולם של "דת האדם" במקום "דת אלוהים"... כוחו של
סמבטיון הוא בדורכו בתוהו-לא-דרך בעולם-הרוח ומשדד קרקעות-
בתולה בספרות ואמנות וכותב בסיגנון מזור, פראי ואקזוטי —

כפי שהתבטא רולן על „סמבטיוניוס“, שם מוזר ספק יוזני ספק לאטיני — וכובש בכך את לב הקורא הלהוט אחרי אקסטרואוגאנטיות קיצונית, ברם, על אף האולטראמודרניזם והמיסטורין שבכתביו, ירוץ כל קורא משכיל בספריו. כשם שקוראי ה„טאן“ הצרפתי היו שותים בצמא את „תפילות סמבטיוניוס“, שנאמרו בהתגלות-הלב ובעירטול-הנשמה, שאפילו ה„נירירוק טיימס“ היה מעתיקן במוספו הספרותי. על ה„תפילות“ הללו כתב איטראטי: „אכן, יש אלוהים בעולם — כשאדם מדבר אליו כה יפה!“ — 1945. היה ס. עזירביית בגזירת הבולשת הבריטית וסבל נגישות רבות כסופר-המחזרת שכתב אלפי כרוזי מרי שהשקיע בהם ממיטב חלבו ודמו. הדינאמיט המילולי שבהם פוצץ ערים... — באותה תקופה ניצל בנס מהתנקשות בחייו מטעם חוג ידוע. 1947 יצא ספרו „מימרון“ והוא חידוש גדול בהפיתגמאות והמימראות העברית. — 1949 הופיע שיא יצירותיו: „שפינוזה גנב-ספרותי“ — ונודעו עולם-הפילוסופיה ת”ק פרסה על ת”ק פרסה. הכול הבחינו שדרך כוכב גדול בשמי הפילוסופיה, שהוריד את מלך-הרוח, ספינוזה, מעל כסא מלכותו, ניפץ לרסיסים את פסל „אלוהי ספינוזה“ והעמיד תחתיו את „אלוהי סמבטיון“. הספר מקיף עולם ומלואו. כתוב בסיגנון עברי-פילוסופי למופת. כל מילה כלבינה, שבוכלת. כאן רואים את סמבטיון הפילוסוף המקורי החובק זרועות ש”י עולמות: עולם הפילוסופיה הכללית, עולם הפילוסופיה הישראלית ועולם הפילוסופיה הספינוזית. מטייל לו להנאתו כבעל-בית בשדרות אפלאטון ואריסטו, מתווכח עם חכמי הודו וסין, פורץ את הנחות דיקארט וקאנט, הופך את קערת הפילוסופיה הישראלית של ימיה הביניים על פיה ואחרון אחרון: מערער עד היסוד את משנת ספינוזה ומוכיח בהיקשים הנדסיים ששיטתו גנובה... — סט”א שידרה מאמרה מיוחדת לכל עתוני העולם על הופעת הספר, שהוזמן לאוניברסיטאות אוקספורד וקמברידג', האגודה הספינוזאית בהאג ועוד. גדול הפילוסופים באירופה, יאספרס, כתב ב„וולט וכה“ ש„הספר ייכנס לספרות-העולם ויתורגם לכל השפות התרבותיות“ — ייסד וניהל בארץ-ישראל מכון גבוה ללימודי-היהדות — „יהדותן“ שהעמיד מאות

תלמידים לתורה ולתעודה; אירגן „ברית ישרוק“ (נוער דת-לאומי); ייסד וניהל איגוד סופרים ואמנים צעירים — „קולמוס“ (והיה מרצה בדוכן-אמנים וסופרים מטעם „קולמוס“); 1945 חולל הסתדרות סופרים ועתונאים ישראליים „אשכולון“ — פ”ען-קלוב ישראלי עולמי — ונתמנה נשיאו; מנהל מכון לחקר שמות ישראל — „אבישם“ שבמשך עשר שנות קיומו נתן עשרת אלפים שמות עבריים מדעיים לאנשים, למוסדות ולבתי-עסק. „אבישם“ ו„שמון עברי“ יצרו מהפכה רבתי בשטח שמהות עברית. עדים לכך אלפי עבריים קרואי שמות ציליליים חניניים סמבטיוניים („אוריון“; „נורית“; „ניצה“; „עציוני“; „מרטוב“; „פניני“ ועוד). המכון נתמך על-ידי ממשלת המנדאט בהקצבות שנתיות וכיום — הוכר רשמית על-ידי ממשלת ישראל; מנהל מכון לסיגנון ועריכה — „מסגנון“, ובהדרכתו הופיעו סידרה שלמה של ספרי שירה וסיפורות ומחקר, אף-על-פי ששמו לא נקוב על שערם. גידל פרחי-סופרים וסיגנון וערך את ספריהם (פוסק, אלקלעי, ליאונג, ואחרים). מטיף למהפכה חיובית בלשון העברית — „עברית סמבטיונית“ — ויצר אלפי מילים ומונחים חדשים, ועשרות מהם כבר נקלטו בקרקע השפה („שמון“; „ספרון“; „צנחן“; „יבואן“; „יצואן“; „בינאום“; „תרבת“; „מניחתא“, ועוד). מורה דרך חדשה בפילוסופיה ומפקידה לפקידה מפרסם מאמרות ותגובות על בעיות שהזמן גורמן. כל העתונים הארצישראלים נעולים בפניו, לכן הוא מביע את השקפתו הציבוריות בקונטרסים פרטיים. רובם מופיעים בעילום-שם. אבל הבקי ב„הסיגנון הסמבטיוני“ וה„כתיב הסמבטיוני“ יכיר בהם לאלתר את ה„ניגון הסמבטיוני“ המתנגן בכל דבריו. מקורי וראשון האיש בכל ספר וספר, לכן רבו אויביו בנפש הרודפים אותו עד חורמה. הואיל והוא סייפא וספרא בלתי-מצוי: בלתי-תלוי בדעת אחרים — כל חכמי-ישראל דומים עליו כקליפת השום — אמיץ-לב בהבעת דעותיו החופשיות וקיצוני בכל השקפתו. — במלחמת השיחרור הלאומי 1948 הירצה בערים ובמושבות וקרא את הנוער להתגייס למלחמת-מצוה. — בקום מדינת ישראל פרש מן החיים המדיניים, וגלמוד וערירי, מותרם ומנודה, חי לו

בעולם-האידיאות כנזיר-אלוהים וקדוש מעונה ו"רווק-מרוק" — בעליית גג בתל-אביב, בקיץ אוכלו חורב וקרח בחורף, ומתפרנס בקב"ח-רובים מהכנסת מימכר ספריו (את חלק הארי מהכנסתו הוא מחלק בין סופרים זקנים נצרכים) ויוצר נכסי-צאן-ברזל ונושם נשימת "נצח" — יריביו מונים אותו כ"פורץ גדרי ראשונים" — ולא נכון. אין הוא פורץ גדרים. כי הגדרות ממנו והלאה תמיד. ככל שיפליג, ככל שידהר אל-קץ לא יבוא, אל-גבול לא יגיע. ולא משום שאין תחומים לו ולא משום שאין סייג לו, אלא מזוא עולם תחומו, ומזוא הווייה סייגו. סמבטיון יחיד הוא בספרותנו ואין שני. כמוהו לא יצר עוד יוצר עברי, וכל יוצר שהוא. אין לו בונה-אב או את. סמבטיוניות היא עניין ונושא יחיד ומיוחד. עליה ידובר בדורות הבאים. "עברית סמבטיוניות" כותב אך הוא. ואין ישווה לו בלהטים, באמצאות, בלולייניות של צירופי-ניבים, זיווגי-מבטאים, מקרא ותרגום, משנה וקלירי, אונקלוס ותיבון, לשון-יראים וסיגנון-מרנן, — תשבץ אחד הם במכלל לשוננו. הכול נוגדים לו, נוגדים אף נוגשים, רודפים עד צוואר-הנשמה. אך הוא לא יחת, הוא לא יירא, הוא סמבטיון. "אפוס-יהודי-אירופי" — יצירה רבתה שאין כמותה בספרות, יצירה שעשתה את יוצרה פייטן אפיקן וליריקן גדול. "שמן עברי" — הוא יצר מדע עברי זה. "שפינוזה גנב-ספרות" — הוא הגאון שכתבו הוא הדין גבי שאר "היצירות הסמבטיוניות, הבראשייתיות המפתיעות האל-שניות, שכל אחת ואחת מהוה מאורע ספרותי כביר, ספר-נפתלי, כתב-רצועה, יצירת-נימרוה, שקולמוסו סוחט וממצה הכול מלשד עצמותיו משיקוי מוחו הגועש והתוסס, מדם רגשיו הסוערים, מאהבתו לשדי ותורתו, לעמו ולשוננו ומולדתו, אהבה רבה אינסופית העומדת בראש חייו ועל מזבחה הוא שורף יומיום את מיטב שנותיו הצעירות, למענה הגיף תריסי-העולם ומתייחד עם רוחות יוצרי כל הדורות ומדיר גוו ונפשו מה-האות שעשעניות וברדניות ונאסף אל עמו בחייו ומקריב חלבו ודמו — עקידה יומיומית — על מזבח היצירה העילאית במקדש אל-אלוהי-הספרות". היום הכול קוראים אחריו מלא. משימעים את שמו ואוכלים את בשרו בכל פה. אך הגדול האמיתי בעולם, לעולם הוא זה

שאינו נראה לא לתר על הבריות; ואם האספסוף הספרותי הארצישראלי מעריך משהו הערצת אלוה, בידוע שלא יאריך ימים בדרך להיכל הנצח. בפיטפוטיהם לא ישכילו לעשות את חילק-בילק לבן אלמזות ואף לא לשלול את האלמוות מזה שאלוה בירכו בו. היתעצב סמבטיון אל לבו — כשופרי עמו עברים-עיוורים מקילים ראש ביצירתו ומגדפים ומכלבים ורודפים אותו על צווארו ושופכים את דמיו מחמת קאה גדולה בסופרותו האלשניה, ואת שמו לא מזכירים בכתביהם ומימיו הם שותים? היתעצב? אם הקב"ה היה ארך-רוח להמתין לו, לסמבטיון, שלוש מאות שנה — שיבוא לתבוע את עלבוננו, כביכול, מידי שפינוזה שחתר תחת כסא-כבודו — לא יקשה לו, לסמבטיון, להמתין מאה שנה למבקר ספרותי גדול ופרשנדעתא פילוסופי שיחדרו לו, "יער-עד" זה ששמו "סמבטיון" ויעריכו כהלכה את מפעליו ויפרסמום בישראל ובעמים ותקום אסכולה רבתי, בית מדרש לסמבטיונים. פילוסופוס סמבטיוניס שחרת על מזוות ביתו: "היקום — מולדתי, הפילוסופיה — דתי ואלוה — שוכן בליבתי", — לו מתר להכריז: "הסיפרות נשמת נשמתי, הסיפרות — זה אנוכי! הסיפרות — השבת שבחיי". עולם חייו רחוק מעולם סביבו כרחוק כוכב "נוגה" מן הארץ. כי "עולמו" — עולם-הבא, עולם-הנצח שפתחו צר מאוד וזקיפים קפדנים שומרים עליו ורק יחידי סגולה נכנסים בו... — מקוצר המצע הרצינו כאן רק ראשי פרקים מחייו ההרפתקניים והסערניים ופסחנו על הרבה "תחנות" מחייו. הלא הם כתובים בפרוטרוט ב"חיי סמבטיון"; "יומן-סמבטיון" (עודנו בכתובים); "ספר-סמבטיון"; ספר "אשכולון"; מאמרות-הערכה — רובם לגנאי ומיעוטם לשבח — בכל הספרות העיתית בארץ: "הארץ", "דבר", "הירדן", "המשקיף", "הבוקר", "הצופה", "משמר", "מאזניים", "גלינות", "העולם", "תשע בערב", "סיפות", "הפועל הצעיר", "לשוננו", "ההדר", "ידיעות אחרונות", "במעלה", ואחרים. בחו"ל: "התקופה" (מהדורה אמריקנית), "הדואר", "צוקונפט", "מארגען זשורנאל", "פרייהייט", "פארווערטס" ואחרים. חומר אבטוביוגראפי רב משובץ גם במבואות ובפתיחות לעשרת ספריו המודפסים הנ"ל.

תורת-סמבטיון מקפת את כל ההווייה מן-הדומם עד האדם ועד אלוהים, מקפלת בגוויליה יחד כמה תורות: הכרה, מוסר, דת, נפש וגופים, ומזגת פסיקה במטפיסיקה; ואי אתה עומד על טיבה אלא אם-כן אתה שונה פרקה מאה פעמים ואחת. פרקים ממנה פורסמו בספרו "חיי-סמבטיון". קרא שם את הפרק הגדול "קיראון" שהוא כעין "אני מאמין" חדש, הפרשיות "דת סמבטינית", "יש לא היה ולא נברא", "שיתון עם איינשטיין וטאגורי", במחיצת רוללאן ואיסטראטי, "משא-מכבי", וכן יתר הפרקים המחשביים העוסקים סיפורית בכבשונן של עולם. לכל סיפור וסיפור יש מוסר השכל פילוסופי, בונה-אב או סותר, מחייב או שולל פילוסוף פלוני או אלמוני מבלי לנקוב שמו. כמה גופי הלכות סמבטיניות שנויות במסכת רבתי, בספרו "שפינוזה גנב-ספרותי" הבנוי ארדיכלית, שמלבד הרצאת תורת שפינוזה מרצה סמבטיון שם דרך-אגב גם את שיטתו שלו — "תורת סמבטיון" — בפילוסופיה. עיין שם בפרקים העמוקים מנייים: "אלוהי-נעורי-שפינוזה" (קרי: אלוהי סמבטיון 1), "שפינוזה התועה בדרך הרוח" ואחרים. בפרקים הללו הגיעה המחשבה האנושית לשיא פסגתה, להור-ההר של השכל העולמי, עדי כסא-הכבוד של אלוהי-הפילוסופים... — הפילוסופיה הסמבטינית — הגם שכתובה עברית — אינה ישראלית ולא נוצרית ולא מוסלמית ולא הודית וקל-יחומר שאינה יוונית, אלא פילוסופיה סמבטינית, מחשבה תלפיונית הנועדת לכל העולם כולו: "פילוסופיה בינלאומית" או "מחשבת אדם האחרון". "אלוהי סמבטיון" אינו אלוהי-אברהם ולא אלהי-משה, לא אלוהי-ישעיהו או אלוהי-יחזקאל, לא אלוהי-אריסטו ולא אלוהי-עקיבא, לא אלוהי-רמבם ולא אלוהי-ספינוזה, אלא אלוהי סמבטיון, אלוהי בינלאומי. מחוסר מקום לא נרצה כאן את משנתו הפילוסופית בפרוטרוס המחייבת ספר בפני עצמו — נזמק את הקורא לעמוד על טיב יופיה ומקוריותה וליהנות מנועם סיגנונה המופתי מתוך ספרו "שפינוזה גנב-ספרותי" (ואלו שאינם מצויים אצל פילוסופיה — יילכו אצל ספרו "חיי-סמבטיון") — ונביא פה רק קטעים אחדים שלפיהם נדע מה דמות "אלוהי-סמבטיון" כפי

שהיא משתקפת בספרו "שפינוזה גנב-ספרותי". וזה לשונו שם: **מושכלות-ראשונים**. מושכל ראשון: אין הברמוחאי מכבד את אלוה אלא מיגו שתיקה טהורה או מיגו מחשבות טהורות שהוא הוגה בו. שכן אלוה אינו משיג את עצמו. כי אם תאמר שאלוה משיג את עצמו, הרי המשיג הוא יש מורכב; שכל, משכיל ומושכל, ונפגמת בכך אחדותו המחלטת של הרוחני המחלט. אם אלוה אחד הוא או מתחייב להשיגו בבחינת מצוי שהוא למעלה מפעולת השכל וגם למעלה מהמציאות. אי-אפשר לאמור שאלוה חושב. מפני שבאומרך כך הינך מכניס בו ריבוי: השגה, משיג ומושג (או: שכל, משכיל ומושכל). כן באומרך: אלוה מצוי — הינך מכניס בו ריבוי, שכן כל מציאות מורכבת היא. הא-למדת: שכל דיבור על דבר מהותי אלוה מגלם בו ריבוי. הילכך: הפילוסוף האמיתי שהתרומם לשחקי המחשבה וירד תהומות-הרוח מכבד את אלוה ב"דום" מחשבי ("שפינוזה גנב-ספרותי", עמוד 31, הערה 10). מושכל שני: אלוה ואמת — שני מושגים זהותיים. האמת היא אחת: שלימות עצמית שאינה קולטת שום תואר. אין לאמור: אמת קדושה, אמת רבתי, אמת זוטרת וכיוצא בה משורת התוארים שבשכל האדם. שכן כל צירוף תואר אל העצם "אמת", הריהו התעלמות והפחתה ממהות האמת. משמע שהתואר — אויב העצם. הוא הדין ביחס להעצם היחיד אלוה שכל צירוף שם-לואי אליו, כל תואר — אויבו של העצם. המסקנה, אין לומר: אל-גיבור, נערץ, אבר-חמן, קנא ונוקם, סלח דומיהם ודומי-דומיהם. שכן "התואר" פוגם בשלימות השלימות ששמה אלהות. (שם עמוד 30, הערה 9). מושכל שלישי: בראשית היה המיתח המחשבי (בלשון-בני-אדם: "אלוה"; שם עמוד 47).

אלוהי-סמבטיון — "מן-הנמנע לדעת את מהותו של העצם העליון, משום שהוא למעלה מהכול ואינסופי. כל מה ששכל הברמוחאי יודע, הוא מכיר דרך הכרת נפשו ובהשוואה אליה. ואולם מהות המצוי הראשון אינה דומה לנפש כלל ואין ביניהן שום לשון משותפת, שום מגע כולשהו. שהרי כל ידיעה אמיתית מקורה

בהכלה והקפה. פירושו: היכולת להכיל את הנשוא המוכר בתוך שכל המרדעת ו להקיפו בנפשו. והואיל והמצוי הראשון הוא אינסופי ומשולל חומר-וצורה — בעוד שמחוצה לו יש חומר-וצורה בהכול — אינו יכול להיות מוקף ומוכל על-ידי הידיעה האדמית, מפני שהיא סופית בעצם ומגבלת בתכלית ומשום שאף השכל הקנוי, מקור הידיעה, יש בו חומר וצורה. מיהו, כשתשתכל בכל היצירים שיצר היוצר העליון, תסקין מסקנה: שהוא ישנו, שהוא מצוי. אך לא תדע מציאותו מהי. ביחס אליו אין שאלת מהות-איכות-ולמהות („למה"?), אלא ככהות („ככה"), קביעת העובדה ישות גרידא; הוא הבורא את העולם בכוח מתיחות מחשבתית תדירית, הוא המיתח המחשבי, הוא אלוה אחד. תדע, שאילו לא היה אחד לא היה בורא. אילו אפשר היה לשער שניים או שלושה אלוהימים בעולם וכולם עוסקים במעשה בראשית, כל אחד על פי דרכו ודיפטראות-תוכניתו, לא היה עולמנו זה אפשר-המציאות. שכן כל אחד בורא את עולמו על פי תוכניתו שלו ועולמות אלה היו מתרצצים זה בזה ומחריבים זה את זה. ותו: הואיל והבורא אינסופי הוא על-כורחך אחד הוא. שאילו היה שני דברים, מן-הנמנע שהיו אינסופיים אלא היו משמשים תחומים זה לזה. מסתבר: שאלוה הוא מחוייב-המציאות והוא אחד. — אלוה בהכרח שהוא אלוהי הטוב המוחלט. שהרי אי אפשר שמיכלול כל הכוחות כולם יהא רע בתכלית — הרע בתור שלילה אין לו אפשרות-קיום עצמי; ולא-ייתכן גם-כן שהאל היחיד והמיוחד יהא דואגפי רע וטוב משמשים בו בערבוביה, שאילורכן היה מתאפס ומתאיין על-ידי הנוגדת הפנימונית, מתוך שני הפכים בנושא אחד. הא-למדת שהאל היחיד הוא אל הטוב המוחלט המכונה פילוסופית „מיתח עליון" המותח את כל היקום ולמעלה מכל הברואים כולם, שיחסו כלפיהם אינו נתפס בשכל אדמי, וכל מה שהמרדעת יודע עליו, כאמור, שהלה קיים בתור מיתח כללי מתמיד לכלל ההווייה. — טמיר-ונעלם זה אציל בתכלית האצילות ומופשט בתכלית ההפשטה ששום תואר לא הולמו (עיינן לעיל מושכל שני), אינו אלוהי התפילות; ושעה שהאדם שופך מרי-שיחו לפני אלוהיו שיכלכלהו או שיצילהו מכף

אויביו, אם שיגאל את עמו, אין המתפלל נותן לעצמו דין-וחשבון שאין האדם ברהכי להשפיע כביכול על הבורא — היודע הכול וסוקר-הכול וצופה-הכול וחכם בתכלית החוכמה — ולשנות את דעתו או רצונו, שהרי אין אלוה מזיק את עצמו להיפעלויות בנאדמיות ואינו חש לא צער ולא ששון. תדע, שאילו חש בכך או מעין כך, שוב לא היה אחד. שכן מן-הנמנע שהוא טבוע כולו בתוך היש היחיד. הואיל ודבר החש בצער וכולו אי אפשר שיהא נצחי, ולא עוד אלא שאין לו מכותו של בריא. אילו חש צער או שמחה, היה חש צער או שמחה בעטיו של חסיר או יתיר באיזה דבר. הווה אומר: שאינו שלם בתכלית השלימות וממילא ייפסק היות אלוה. על-כורחך אתה פוסק שאלוה חופשי מהיפעלויות-אנוש והילכך לא יפנה לתפילת-אנוש. ותו: אילמלי נענח אלוה לתפילות הבריות, היו האדמים כלים ואובדים בדמיימיהם, שכן מרובות הצרות שהם מבקשים איש על רעהו ועם כנגד עם. ותן דעתך גם על כך: למען הצילך מכף שונאך או להוציא את עמך משיעבוד לגאולה מתחייב שיהא שידוד-המערכות בתבל כולה: מתחייב שישתנו העילות והעוללים, הסיבות והתולדות, כשהם מוזזים אחורנית עד סוף כל אתחלתות, עד העילה הראשונה, כביכול — ואין מטבע אלוה לשדך את מערכות-הטבע הקבועות ועומדות מששת ימי בראשית. ואם בכל זאת התפלל מתפלל האדם לקונו, לא כדי להשפיע עליו לחיוב או לשלילה אלא למען השפע על עצמו הוא (המתפלל). התפילה העממית — כאחתה הצעירה השירה — מטהרת ומזככת את יצר-לב-האדם הרע מנעוריו ועושתו פחות אנוכיני ויותר תרני ורחמני. שכן זיקת האדם לשפוך את ליבו המלא מזיקתו להידבק, כביכול, במידות אלוה הטוב המוחלט המתייחס באורך-רוח לרשע כלצדיק וכולו, ומדגישה בכל לשון של הדגשה את תלות-האדם במיתח עליון כלל-עולמי, כלל-אדמי שבשפות האדמים מכונה „לאומי": ישראל, נוצרי, מוסלמי וכיוצא בהם. אבל אליבא-דאמת אין המיתח העילאי אלא אל-עולם על כל צאצאיו ועממיו חססגוניים: אלוה בינלאומי רוחני מוחלט האדיש ושיוויוני למעשי האדם והעמים. לא איכפת לו אם היחיד או הציבור צדיק או רשע, טוב או רע, ולא מעניש רשעים ולא נותן שכר לצדיקים. לא

הא ולא דא. אין אלוה דואג למישהו. יוצא: שאין לו שילטון. שהרי מי שהשילטון בידו עליו מוטלת כל דאגה. מעתה: אין כלל לא השגחה פרטית על איש-המין ולא השגחה כללית על עמים וארצות ולא גורל, אלא הכול מתרחש מאליו. הכול מתהווה מתוך כורח טבע. מתוך הכרעה מתוחה, מתוך מיקרה מתיח — ואלוה לא מתערב. וכשהאדם עושה דבר טוב או רע עליו לדעת ששכר מיצווה — מיצווה ושכר עבירה — עבירה. שכן אחריות האדם למעלליו, לכאן או לכאן, באמת אינה אלא דבר טבוע בעצם מהות האדם: הוא ומעשיו הואותיים הם, ולפיכך אחראי הוא להם לא מחמת ציוויים אלוהיים מדומים, אלא משום הצדו המצפוני הידעוני שבתת-תודעתו המודרכת על-ידי נשמת נשמתו, אם על-ידי רצונו הפנימוני הפועל בו כאחת הסיבות ומותנה על-ידי המסיבות. ברצותו הולך, ברצותו יושב. ברם, גם הרצייה להליכה אם לשיבה יש לה סיבה או גרם: רוצה לשכנע את עצמו שמר-דרור הינהו, אם שרצונו בנחורין הוא, או לשם תנוחה המחייבת ישיבה או לשם תנועה המחייבת הליכה וכיוצא בהן. שכן אין שום מעש בלא איזו סיבה, איזה-גרם-שהוא, ואף המעש הקל שבקלים והארעיי שבארעיים כרוך בסיבה קלה או ארעית, בגרם קל או ארעיי ולכן, חירות-הרצון והופש-המעשים מותנים על-ידי השכל האדמי גרידא. האל-למדת: האדם אחראי למעשיו אך ורק מתוך הכרת אחריותו כלפי עצמו וכלפי החברה ולא מתוך חובות דתיות ונימוסים פולחניים אלוהיים, כביכול; מכיון שמבחינת המהשב המתית לא אלוה קדם לאדם, אלא אדרבה, אלוה — פרי דמיונו של האדם. שמע מינה: לא אלוה ברא את האדם, אלא האדם לשם נוחותו „בורא“ לו את אלוהו במחשבתו ובצלמו; והדת החיובית לא נגלתה על-ידי אלוה ולא נאצלה מרוחו על-ידי איזה נביא או חוזה גלוי-עיניים בעל כוח-מדמה, אלא היא תולדת אינו מילחמה פנימונית השאית שהתחוללה בקרב האדם שלא מדעתו; בראשית הווייתו, נגד מרותו ומוראו של מי שחזק הימנו, עד שנכרח להאמין בכוח שלמעלה מכוחו מתוך יראה ופחד (רעמים וברקים, חיות רעות, מחלות, ואחרון אחרון כבוד: מוות) ולהתמסר לו בגופו ובנפשו כעבד כנעני לאדוניו. אמור מעתה: חייב

אדם בדברים שבין אדם לתברו לשם השכנת יחס-שלום בין הבריות ופטור בדברים שבין אדם לאלוה, שכאמור, אין אלוה דורש מהאדם שום דבר. — הכרת האדם בישנות-אלוה אבי הטבע — או אמן האמנות היקומית *) הביאתו אל-חיק-הטבע ובו בא במגע פנימוני עם נשמת היקום וחש שנשמת האדם אחדותית היא עם נשמת אלוה שקבע את טבע האחדות על פני כל הבריאה כולה, שהיא רבים מלבר ויחידה מלגיו. משמע: עקרון אחדות-אלוה מחייב עקרון אחדות-תבל ואחדות-עמים, האינסוף והיקום הואותיים הם במידה שהזמר המיזמור זהותיים הם. האדם חייב להגשים את שלימות הווייתו, את מקומו באינסוף. שהרי האדם הוא אמיתי במקום בו הוא „רואה“ את אינסופותו, במקום בו הוא „חלק“ אלוה ממעל. זאת אומרת: במקום בו הוא אלוהי והאלוהי הוא היוצר-המותח שבו (כי הכרת האדם באלוה — המושג הנצחי הקיים מן-העולם ועד-העולם: המיתח המחשבי — בנתה את כל ההדר והשגב שבתבל!) ואני יכיר בעולם רוחני לא כדבר שמחוץ לעולם הזה, אלא כהאמת הפנימונית הכמוסה שלו. בכל נשימה ונשימה יכול האדם לראות ול„משש“ אמת זו: שהאדם חי בתוך אלוה, ואלוה חי בחביון-לב-האדם. — כיצד יבוא לידי הכרה עליונה זו, הכרת ההכרות? — הכרה זו ישיג האדם על-ידי אהבת-אלוה שכלית, לאמור: הנדווגות חוויי-הוואי-האדם עם אלוה. אהבה זו היא התענוג העליון שאדם מסוגל להשיגו — ולמענו כדאי לו לחיות ולסכול — מאחר שרק על-ידי יידע באמת שהוא דבר מה יותר מעצמו. הלה אחד עם הכול, הכול שייך לו והוא משוייך אל הכול. ואני יהיו חיי-האדם כאלוהים שחיוו נוהרים יומם-לילם לצד-נצחים

*) אין „טבע בנמצא כלל. מצויה רק „אמנות“ ולא „טבע“. המושג „טבע“ אינו אלא אשגרת-לשון משובשת ומסורסת. לאמיתו של דבר אין טבע כלל במציאות אלא אמנות. הסתכל-נא במיבנה גמיית הצפרדע ותיווכח שלפניך גיורה אמנותית במלוא מיבן המילה. ומחצפרדע תקיש היקש הגיוני על יתר הברואים. ואם אמנות כאן הרי אמן כאן. שחרי לא ייתכן שלא יהא קיים נושא אמנות זו [„טבע“] ויצרתי.

ולעולמי־עולמים" (שם, עמודים 28—34). — וכשם שסמבטיון מקורי בהשקפתו המטפיסית האידיאליסטית על אלוה ואדם, כך הוא מקורי בתפיסתו הפיסיית של היקום: "העולם הגדול — האיניווערסום — במצב סטאטי, כי תנועתו הסיבובית היא כאיין לעומת מהירות התנועה של קרני־האור. — הכול מתנועע בהיקום, כי אין היקום מבכר תנועה אחת על־פני חברתה. — היש סוף וקץ להעולם? כנראה שאומנם יש קץ ותיכלה למקומו של עולם, שהרי בחלל שאין גופים שם אין מקום, ומחוץ מעבר לגבול הכוכבים שאנו רואים, לאחר שאין שם חומר אין שם גם מקום. אומנם גם האי־קמתא של ברנזו על אינסופיותו של העולם, גם היא לא נוגדת לההיגיון. סופסוף על־ידי תצפיות, מדידות ובחינות אין להוכיח את סופו או אינסופו של העולם. — קשה לקבל את ההנחה שבראשית ברא אלוהים את ההנדסה, כלומר: הלל ריקן, מקום, ובתוך החלל הריק הניח את החומרים, הגופים וכולו" (שם). — השכלן סמבטיון שומר תורה ומצווה ומטיף ליהודים שיקיימו את חוקי תורת אלוהים — יסוד־היקום של עם ישראל בעולם. ואולם לאומות־העולם הוא מטף:

ד ת סמבטיונית דת בינלאומית: „דת סמבטיונית היא דת טבעית, דת אזרחית עולמית, דת שכלית, ללא עקרונים ודוגמות והאני מאמין" וללא אותות ומזפתים וניסים. דת זו תכלול את כל האנושות, ללא הבדל גזע, דת, לאום וצבע ומין. הדת — כולה רוח ואהבה ושימחה, כולה „חגים" על שם אלוהים ועל שם גדולי־העולם החיוביים שעיצבו את דמות האדם והאירוהו באור טבעי של התבונה העליונה והשכל הבריא העליון. (א) „חג־אלוהים", ראשון הוא לחגי העולם וחל בראש־חודש תשרי, יום שבו ברא אלוהים את השמיים ואת הארץ. ביום זה מרצים בתבל כולה ובכל השפות על מהות העצם הנשגב אלוהים, הגדרותיו לפי הפילוסופיות, הדתות השונות, הסיפוריות, וכולו; (ב) „חג־משה", חל בשביעי־לאדר, יום פטירתו; (ג) „חג־אפלאטון"; (ד) „חג־אריסטו", וכן מועדי־ייחוד על שמות: רמבם, דאנטע, שעקספיר, שפינוזה, קאנט, געאעה, בעטהווען, טולסטוי, רעמבראנדט, איינשטיין, עדיסון, מארקוני, פאסטער וכולו וכולו, שחלים

ביום לידתם אם ביום פטירתם. ביום המועד עוסק כל העולם בתורת נושא החג, חייו, אישיותו וכולו ומרצים עליו בעצרות־עם ובראדיו ומפיצים את תקציר כתביו. שס"ה מועדים כשס"ה ימות השנה, חג ליום, חג ליום, שנושאים מתחלפים מדי שנה בשנה לפי החלטת כנסית כל העמים שמתכנסת פעם בשנה ב„חג־אלוהים" (א' תשרי) בירושלים. אם העולם יחונך על ברכי דת מוסרית־מדעית זו לא יגנוב ולא ירצח וגומר וגומר, וממילא יהיו מיותרים הערכאות, הכלאים, הגרדומים וכולו וכולו, ואז יגיע לדרגת הייעוד המשיחי „ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" („חיי־סמבטיון" עמודים 228—230). — בדבר דעותיו המדיניות — עיין ספרו „מינשר הנוער היהודאי אל האומה הבריטית"; שיטתו בעברית מהפכנית — קרא ספרו „עברית סמבטיונית"; השקפתו על אהבה, נשואין, נשים ומוסר מיני — עיין „חיי־סמבטיון" עמדים: 96—103 ועוד; על שיטתו בספרות „רעזיוניזם ספרותי" עיין „שפינוזה גנב־ספרותי" עמוד 161 וה"חיי סמבטיון" עמדים: 61—64; על מלחמתו הגדולה בנוצרות ובישו וסנדקיו שבין סופרי־ישראל — עיין „חיי־סמבטיון" עמודים 103—109; ביקורתו הכללית על הסופרות העברית החדשה — עיין שם עמודים 81—86; 152—154; ביקורת כללית על ארץ־ישראל ומנהיגיה ומפלגותיה — עיין שם עמודים 53—56; 62; ביקורתו על ביקורת המקרא — עיין שם עמוד 31; השקפתו „הספר־תורה — תוכנית עמ־ישראל" — עיין שם עמודים 50—52; ועוד ועוד. בדיבור אחד: אדם הוא ועל כל דבר אנושי הוא דן לפי השקפת עולמו המקפת את כל הבעיות הנצחיות. ועדיין לא מיצינו את כל מחשבותיו הנועזות המפתיעות, כדי שלא נחרוג יתר על המידה ממסגרת ה„ספרון" שהוא המקור הראשון והיחיד שיספר לדורות הבאים על חיי משה סמבטיון המוחרם והמורדף והמושקע על־ידי כל סופרי דורו על לא עוון בכפו, ויצירתו זכה [בהמולדת — שנשאתיה בליבי בכל ארצות נודי בהגולה הארורה ונשמתי בערה באש־געועים ומישאף אינסופי למקור־מכורה שבה נעוצים שורשי נשמתי — כל הארץ לי כגרדום והכול רודפים אותי על צווארי, אם כי נקי־כפיים ובר־ליבב הנגי ויצירתי הסיפרותית זכה. פיר לשועל

וקינים לעוף השמיים וסמבטיון אין לו מקום בהמולדת להניח ראשו";
 „חיי־סמבטיון“ [262]. ספרי־מופת כ"שמן עברי", „חיי־סמבטיון“,
 „שפינוזה גנב־ספרותי“ וכו' יעמדו לעולמי־עד בספרות ישראל, בעוד
 שהספרים הקיקיוניים של הסופרים־הסוקלים והדילטורים לא ייזכרו
 ולא ייפקדו. — אתו בכתובים הרבה יצירות מקוריות — ושירת חיינו
 נמשכת בדרך־הקוצים העקובה מדם ליבו והרוייה מדמעתו...